

Stereotipi u dječjem likovnom izrazu

Pokorni, Lana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:913732>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Lana Pokorni

STEREOTIPI U DJEČJEM LIKOVNOM IZRAZU

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Lana Pokorni

STEREOTIPI U DJEČJEM LIKOVNOM IZRAZU

Diplomski rad

Mentorica rada:

Morana Varović Čekolj, mag. art., mag. prim. educ. predavačica

Zagreb, rujan 2024.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. STEREOTIPI	2
2.1. Rodni stereotipi	3
3. ŠABLONE	4
4. DJEČJI CRTEŽ	6
4.1. Faza šaranja	8
4.2. Faza sheme	9
4.3. Faza razvijene sheme	9
4.4. Faza oblika i pojava.....	10
5. KREATIVNOST	12
5.1. Ometanje kreativnosti	14
5.2. Poticanje kreativnosti	15
6. ISTRAŽIVANJE O STEREOTIPIMA U DJEČJEM LIKOVNOM IZRAZU	18
6.1. Cilj i metodologija istraživanja	18
6.2. Rezultati istraživanja	20
6.3. Rasprava	31
7. ZAKLJUČAK	33
8. LITERATURA	34

Sažetak

Cilj rada jest otkriti način kojim se može utjecati na smanjene pojavljivanja stereotipa u dječjem likovnom izražavanju i način kojim se može potaknuti dječja kreativnost u likovnim radovima. Stereotipi odražavaju čovjekovu potrebu da klasificira i organizira svijet oko sebe te mogu biti pozitivni i negativni. Također, stereotipi se mogu mijenjati, mogu nestati te mogu nastajati novi. Stereotipom ili šablonom naziva se bilo kakav izričaj koji ne sadrži individualnost i jedinstvenost autora. Najčešće šablone koje dijete koristi u svome crtežu jesu šablone čovjeka, cvijeta, ptice, kuće, sunca i oblaka. Crtež je prva pojava u likovnom izražavanju te dijete u svome crtežu iskazuje svoje doživljaje, iskustva, maštu i osjećaje. Likovni razvoj djeteta ima četiri razvojne faze, a to su: faza šaranja, faza sheme, faza razvijene sheme te faza oblika i pojava. Jedan je od glavnih elemenata crteža i kreativnost, koja se definira kao sposobnost stvaranja novih rješenja. To je proces koji karakteriziraju originalnost i mašta te postoje načini kojima se kreativnost može ometati i poticati. Stoga je za potrebe rada provedeno istraživanje u dječjem vrtiću u kojemu je sudjelovalo 26 djece starije odgojne skupine. Istraživanje je trajalo tri dana, tijekom kojih su djeca crtala cvijet nakon motivacijskih aktivnosti. Rezultati su pokazali da su nakon čitanja slikovnice djeca u svome crtežu stereotipno prikazala cvijet, dok su nakon analize fotografija različitih vrsta cvijeća djeca stereotipne prikaze cvijeta koristila vidljivo manje. Također, djeca su pokazala da mogu biti kreativna u crtanju izmišljenog cvijeta, na temelju čega se može zaključiti da je važno promišljati na koje se načine može poticati dječje stvaralaštvo.

Ključne riječi: stereotipi; šablone; dječji crtež; kreativnost

Summary

Stereotypes in children's artistic expression

The aim of the work is to discover a way to influence the reduced occurrence of stereotypes in children's artistic expression and a way to encourage children's creativity in artistic works. Stereotypes reflect man's need to classify and organize the world around him, and they can be positive or negative. Also, stereotypes can change, they can disappear and new ones can be created. We call any expression that does not contain the individuality and uniqueness of the author a stereotype or template. The most common templates that a child uses in his drawing are templates of a man, a flower, a bird, a house, the Sun and a cloud. Drawing is the first appearance in artistic expression, and the child expresses his experiences, imagination and feelings in his drawing. A child's artistic development has four developmental phases, namely: the drawing phase, the schema phase, the developed schema phase, and the shape and appearance phase. One of the main elements of drawing is creativity, which is defined as the ability to create new solutions. It is a process characterized by originality and imagination, and there are ways to hinder and encourage creativity. Therefore, for the purposes of the work, research was conducted in a kindergarten in which 26 children of the older educational group participated. The research lasted for three days in which the children drew a flower after motivational activities. The results showed that after reading the picture book, the children depicted a flower stereotypically in their drawing, while after analyzing photos of different types of flowers, the children used stereotypical depictions of flowers significantly less. The children also showed that they can be creative in drawing an imaginary flower, so we can conclude that it is important to think about the ways in which we can encourage children's creativity.

Keywords: stereotypes; templates; children's drawing; creativity

1. UVOD

Likovni jezik ili likovni izraz jest djetetova urođena sposobnost izražavanja, komuniciranja i oblikovanja te se razvija iz prirodnih potencijala djeteta, u spontanoj interakciji djetetova unutrašnjeg svijeta i njegove vanjske okoline (Belamarić, 1986). Dijete svojim likovnim izrazom iskazuje svoje doživljaje, spoznaje, razmišljanja i osjećaje te likovnim izražavanjem dodatno osnažuje svoje sposobnosti percipiranja i stvaranja. Sposobnosti likovnog stvaralaštva mogu se razvijati jedino ako je djetetu pružena sloboda u izražavanju te ako se prihvaćaju njegove ideje. Kroflin i suradnici (1987) tvrde kako razvoj djetetova likovnog izražavanja može biti vidljivo usporen ili ubrzan, što ovisi o tome koliko odgojitelji i roditelji potiču djetetov interes te koliko prihvaćaju i podupiru njegova viđenja i poimanja.

Temelj svim likovnim umjetnostima jest crtež; to je prvi način kojim dijete započinje likovni govor (Peić, 1968). Dijete svojim crtežom šalje poruku o tome koje je trenutne spoznaje otkrilo, na koje je načine nešto percipiralo te koje osjećaje ima prema određenim sadržajima. Stoga dječji crtež može biti komunikacijsko sredstvo između djeteta i odgojitelja, gdje odgojitelj može razumjeti što dijete crtežom želi poručiti. Važno je da odgojitelj podržava i potiče djetetovo likovno izražavanje kako bi mogao njegovati taj oblik komunikacije s djetetom. Šipek (2015) tvrdi kako dijete likovnim jezikom kreativno izražava svoja iskustva, znanja i ideje te je proces toga izražavanja važniji od rezultata. Stoga je važno poticati dječje likovno izražavanje i nikako ga ne sputavati nepravilnim postupcima poput pokazivanja kako nešto treba crtati, nametanja svojih oblika, kritiziranja i slično. Sve to dovodi do toga da djeca napuštaju svoje ideje i počinju koristiti stereotipe i šablone u svome izrazu, što rezultira time da sva djeca imaju jednake crteže, bez imalo originalnosti i individualnosti.

U radu se opisuju stereotipi i šablone u dječjem likovnom izrazu, opisuju se karakteristike dječjeg crteža te razvojne faze u dječjem likovnom razvoju. Također se govori o kreativnosti u dječjem izražavanju te na koje se sve načine ona može ometati i poticati. Za potrebe rada provedeno je istraživanje u vrtiću u kojemu su sudjelovala djeca starije odgojne skupine. Provedenim istraživanjem analizirali su se stereotipi u dječjim radovima te se istraživao način kako smanjiti pojavu stereotipa u dječjim radovima i kako potaknuti kreativnost u dječjem izražavanju.

2. STEREOTIPI

Stereotipi postoje otkad postoji ljudsko društvo, otkad postoje oni koji su drugačiji od nas, tj. oni drugi (Kolbas, 2013). Oni drugi oduvijek su na različite načine bili lošiji od nas te bismo njima često pridavali negativne karakteristike: glupi, lijeni, škrti itd. Pridavanje negativnih karakteristika nije nužno rezervirano samo za one ljude koji žive daleko od nas, već njih često povezujemo s ljudima u našoj neposrednoj blizini, poput, primjerice, susjeda, stanovnika susjednih gradova ili država.

Prije definiranja stereotipa potrebno je objasniti porijeklo riječi *stereotip*. Prema Kolbas (2013), riječ *stereotip* preuzeta je iz tehničkih znanosti, gdje je u tiskarskoj tehnologiji stereotipija postupak otiska složenih tiskovnih oblika nepokretnim slogom, pri čemu se kao produkt dobiva stereotip, metalna ploča odlivena s matrice. Također, termin *stereotipija* upotrebljava se i u psihijatriji za ponavljajuće pokrete koji se uvijek javljaju na isti način.

„Stereotipi su klasifikacija i odraz čovjekove potrebe da organizira i klasificira stvarnost oko sebe“ (Kolbas, 2013, str. 13). Stereotipi se mogu mijenjati, mogu nestajati te mogu nastajati novi. Stereotipi mogu biti pozitivni i negativni. Pozitivni stereotipi pomažu nam da se lakše snalazimo u složenim i promjenjivim pojavama i da lakše razumijemo neke stvari razvrstavanjem pojava u različite kategorije. Primjerice, djetetu je sliku svijeta oko njega najlakše objasniti ako mu je pojednostavimo. Također, pozitivni stereotipi pomažu nam pri usvajanju jezika i učenju komuniciranju. S druge strane, postoje negativni stereotipi koji sadrže loše značenje o nekoj određenoj skupini i tumače se kao predrasude. Maričić (2009; prema Crandall, Eshleman i O'Brien, 2002) definira predrasude kao negativna vrednovanja grupe ili pojedinaca na temelju grupne pripadnosti, a sastoje se od spoznajne, emocionalne i ponašajne sastavnice.

Stereotipima smo okruženi još od djetinjstva, a izgrađujemo ih pod utjecajem okoline i obitelji. Prema Kolbas (2013), predrasude i stereotipi mogu se stupnjevati u pet razina, a to su: ocjenjivanje i ogovaranje, izbjegavanje, diskriminacija, fizički napad i istrebljenje. Sami često nismo ni svjesni koliko djelujemo i razmišljamo pod utjecajem stereotipa. Stoga je važno da osvijestimo stereotipe i pokušavamo ih što više izbjeći tako da prihvatimo da smo svi različiti i posebni na svoj način i da upoznamo pripadnike drugih skupina. Također je važno i u odgoju i obrazovanju djece širiti toleranciju i spoznaje o različitim pripadnicima pojedinih skupina kako bismo suzbili stvaranje negativnih stereotipa kod djece.

2.1. Rodni stereotipi

Jedni od negativnih stereotipa koje djeca već od mlađe dobi usvajaju jesu rodni stereotipi. Rodni stereotipi određuju uloge, osobine, stavove i ponašanja koja se smatraju prikladnima za muški i ženski rod. Belamarić (2009) tvrdi da su rodne uloge duboko ukorijenjene u društvu i da one dijele svijet na ružičasti i plavi. Često nismo svjesni koliko rodni stereotipi oblikuju naše ponašanje i kako različito pristupamo djevojčicama i dječacima te ih usmjeravamo na usvajanje rodni uloga. S druge strane, teško je pružiti otpor rodnim stereotipima jer su prisutni u svakom aspektu društva, koje potiče proces razvijanja rodni uloga. Belamarić (2009) navodi kako su igračke, slikovnice i animirani filmovi moćno sredstvo kojima se održavaju postojeći stereotipi. Poruke koje šalju djeci imaju snažan utjecaj te je važno osvijestiti na koje se sve načine rodni stereotipi reproduciraju u društvu usvajanjem u djetinjstvu. Igrom i identifikacijom sa stereotipnim likovima te u okruženju tradicionalne podjele uloga, pogrešne poruke mogu štetno djelovati na razvoj djetetove ličnosti, umanjujući njegovu autentičnost i otežavajući razvoj zdravog identiteta (Belamarić, 2009).

Slikovnice imaju vrlo važnu ulogu u dječjem razvoju, ali mnoge od njih sadrže rodne stereotipe i tako pridonose njihovom ranom usvajanju u djetinjstvu. Istraživanja su pokazala kako dječje slikovnice i knjige sadrže dvostruko više muških likova nego ženskih. Ženski likovi često su prikazani kao podređeni i pasivni, dok su muški likovi često snažni, sposobni i nezavisni. Žene su uglavnom prikazane kao domaćice koje se brinu o djeci i kućanskim poslovima te uglavnom borave u kući. Muškarci su često prikazani kako borave izvan kuće, u dvorištu, uglavnom nešto popravljajući. Ipak, prepoznavanje rodni stereotipa u slikovnicama ne znači da bi te slikovnice trebalo zabraniti, već bi trebalo pružiti djetetu pomoć u njihovu otkrivanju jer dječje slikovnice i knjige samo oslikavaju i odražavaju stvarnost (Belamarić, 2009). Također, djeci bi trebalo omogućiti da što više dođu u doticaj sa slikovnicama koje nisu stereotipne kako bi se moglo poistovjetiti s glavnim likom, pogotovo ako je glavni lik istoga spola kao i dijete.

Zbog toga što su djeca izložena rodnim stereotipima, to se odražava na njihovo likovno stvaralaštvo, gdje stereotipno prikazuju ženske i muške likove. Stoga djeca najčešće crtaju ženu u haljinama ružičaste boje i s dugom kosom. Muškarce često crtaju u hlačama plave, zelene, crne ili sive boje te s kratkom kosom.

3. ŠABLONE

Jedna od najvećih prijetnji dječjem likovnom stvaralaštvu jest šablona. „Šablona je plastično ili drveno pomagalo s pomoću kojeg možemo postići da različiti ljudi dobiju istovjetan crtež“ (Huzjak, 2008, str. 39). Bilo kakav izričaj koji ne sadrži individualnost i jedinstvenost autora, već se upotrebljava nepromišljen sustav znakovne komunikacije naziva se šablonom, stereotipom ili klišejom. Razlog zašto dijete koristi šablonu jest često taj da se boji da bi njegova različitost mogla biti neshvaćena i kritizirana, a takvo ponašanje potkrepljuju odrasli, najčešće roditelji, koji šalju poruku da se ne smije isticati u odnosu prema ostalima.

Također, roditelji često iz dobre namjere objašnjavaju djeci kako se nešto treba nacrtati, a da pritom ne znaju koliko negativno mogu djelovati na razvoj misaonih i perceptivnih sposobnosti djeteta. Belamarić (1986) tvrdi kako doslovno dolazi do „kratkog spoja“ kojim se prekidaju životnom logikom uspostavljeni procesi i tijek razvoja svijesti djeteta jer se od njega traži da nauči oponašati oblik koji mu je nepoznat i nerazumljiv. Koristeći se šablonom, osoba se odvaja od svoje osobnosti i od vještine razmišljanja te ulazi u prosječnost, u kojoj se ne susreće s istraživanjem i ulaganjem napora. Kod djeteta se potiskuje potreba da izrazi svoje mišljenje i viđenje o nečemu te se njegova sposobnost likovnog izražavanja oslabljuje i potpuno nestaje. Prema Huzjaku (2008), šablone nastaju u najranijoj dobi, već oko 3. do 4. godine, kada dijete dobiva informacije od nedovoljno obrazovanog odgojitelja ili roditelja o tome kako nešto treba nacrtati, poput, primjerice, šablone čovjeka, cvijeta, ptice, kuće, četvrtine sunca u kutu papira itd., a zatim dobiva socijalnu potporu i pohvalu ako prihvati nametnuti obrazac. Belamarić (1986) tvrdi kako ispraznost i automatizam koje djeci nameću šablone nigdje nisu tako očiti kao u crtanju sunca.

Šablona nije opasna sama po sebi, ali ona potiče dijete da prihvati šablonski način ponašanja. Stoga dijete zbog izostanka vlastitog istraživanja i pod utjecajem okoline preuzima određene obrasce koji se u tom trenutku smatraju prihvatljivima ili popularnima (primjerice, pušenje) kako bi izbjeglo razlikovanje i odbacivanje od društva. Takvi stereotipni obrasci ne nestaju nakon odrastanja, već se ponavljaju i prilagođavaju novoj okolini. Zbog toga je važno djecu obrazovati o tome što je šablonski crtež, kako taj crtež može negativno djelovati te ih upoznati s drugim pravilima koja djeluju na mogućnost stvaranja crteža i na njegovo vrednovanje (Huzjak, 2008).

Slika 1. Šablonski prikaz čovjeka, nacrtalo troje djece (Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga, str. 85)

Slika 2. Primjer šablone srca (Huzjak, M. (2008). *Učimo gledati 1-4, Priručnik likovne kulture za nastavnike razredne nastave – nepotpuna verzija*, Zagreb, str. 39)

4. DJEČJI CRTEŽ

„Crtež je način univerzalnog izražavanja u likovnoj umjetnosti i stariji je od pisma“ (Bodulić, 1982, str. 14). Crtež je prva pojava i osnova u likovnom izražavanju, a nastaje upotrebom različitih materijala i sredstava za crtanje na svijetlim i tamnim dvodimenzionalnim podlogama za crtanje. Crtežom se mogu prikazati različiti oblici, veličine, volumen i prostor. Prema Boduliću (1982), postoje dvije vrste crtanja: umjetničko crtanje (čija je svrha likovna interpretacija) i tehničko crtanje (čija je svrha prikazivanje predmeta iz područja strojne ili ručne proizvodnje, a izvodi se prema tom crtežu). Također, postoje dvije vrste crteža u umjetničkom crtanju. Prva vrsta crtanja jest kada crtež nastane kao samostalno umjetničko djelo u kojemu umjetnik izražava svoje emocije i doživljaje. U drugoj vrsti crtanja umjetnik nacrtava crtež koji će mu služiti kao pomoć pri izradi nekoga slikarskog, kiparskog ili grafičkog djela. Svaki crtež ima svoj motiv i likovni sadržaj. U svakom crtežu primarno je ono čime je i kako nacrtan crtež, a sekundarno je ono što je predstavljeno crtežom te stoga nije bitan motiv, već likovni govor u motivu (Bodulić, 1982). Izbor motiva često može ovisiti o tehnici i materijalu u kojemu će se oblikovati. U figurativnom crtežu motiv je prikazan onako kako je viđen u stvarnosti, dok se u nefigurativnom crtežu motiv prikazuje apstraktnim likovnim izražavanjem.

Razvoj dječjeg crteža odlikuje se posebnostima i pravilnostima koje je moguće uočiti u sve djece svijeta (Lapaine, 1998). Crtež je odraz dječje mašte, mišljenja, perceptivnog iskustva, frustracija i strahova te je također pokazatelj djetetove zrelosti. Svako dijete ima sposobnost likovno se izražavati te se taj likovni izraz tijekom djetetova razvoja mijenja. Prema Karlavarišu (1988), likovno izražavanje kod djece ne javlja se s rođenjem, već kada dijete postigne potrebnu razinu psihofizičkog razvoja. Nakon što dijete ovlada pojedinim motoričkim radnjama, poput hodanja i osnovnih pokreta rukama, početak će pokazivati interes za crtanjem. Dijete će primijetiti kako se odrasli koriste papirom i olovkom te će i ono samo pokušati pokretati ruku s olovkom po papiru. Dijete pritom ne pomiče ruku mehanički i njegovu ruku po papiru ne vode mali i veliki mišići ruke, već njegova svijest, koja je percipirala i zapamtila pokrete pri pisanju te šalje impulse mišićima i uvodi ih u novu aktivnost (Belamarić, 1986). Dijete će polako shvatiti kako olovkom koju povlači po papiru ostavlja trag te će povezujući uzrok i posljedicu shvatiti kako ono stvara taj trag. Zatim će polako početi istraživati tragove, njihovu snagu i zamah linije itd. Dijete će početi stvarati linije i znakove u kojima nije moguće prepoznati neki konkretni sadržaj. „Stvaranje linija time prerasta u novu sposobnost, sposobnost izražavanja kojom dijete govori o svom viđenju i poimanju svijeta, odnosno prenosi, prevodi, odražava događaje iz

njegove svijesti“ (Belamarić, 1986, str. 26). Dijete će svoju predodžbu prenositi u linije i znakove i pritom razmišljati o onome što crta.

Dijete u svom likovnom izrazu prikazuje sve ono što mu je uzbudljivo i zanimljivo te je zainteresirano za materijale, tehnike i za sam proces u svom likovnom izražavanju. Za dijete su bitni doživljaj i akcija te je osnovna djetetova potreba tijekom razvoja njegova likovnog izraza da neprestano mijenja sadržaj rada, što proizlazi iz želje za aktivnim spoznavanjem i izražavanjem doživljenoga (Grgurić i Jakubin, 1996). Prijepor stručnjaka oko pravilnog načina poučavanja kroz likovnu umjetnost traje već više od stotinu godina. U 19. stoljeću temelj likovnog obrazovanja bilo je vjerno prenošenje motiva na papir, ali već krajem toga istog stoljeća dječji crtež identificira se kao zasebni fenomen, uočava se originalnost u dječjem likovnom stvaralaštvu te se prvi put identificiraju faze dječjega likovnog razvoja. Napuštanje konvencionalnog pristupa u likovnom obrazovanju pripisuje se „ocu kreativnog likovnog poučavanja“, Franku Cizeku, koji je krajem 19. i početkom 20. stoljeća prepoznao vrijednost i autentičnost dječjega likovnog stvaralaštva te je metodom omogućavanja poticajne stvaralačke okoline i atmosfere ohrabrivao djecu da rade prema vlastitoj mašti (Balić-Šimrak, 2010). Istovremeno su u Italiji Reggio Emilia i Loris Malaguzzi promovirali pristup u kojemu se promovira spontanost dječjeg stvaralaštva, koje ima svoju umjetničku vrijednost. Psiholog Jean Piaget smatrao je kako je za dijete neophodno da aktivno istražuje okolinu jer tako pridonosi izgradnji svoje osobnosti i svom cjelovitom razvoju. Javlja se interes za dječji crtež te se crtanje počinje smatrati jednim od najiskrenijih načina kojima dijete izražava svoje mišljenje i osjećaje i da se kreativnim likovnim izrazom može predočiti unutrašnji svijet čovjeka (Balić-Šimrak, 2010). Dječji crtež počinje se primjenjivati u mjeri inteligencije djeteta i u mjeri emocija i osobina ličnosti. Mnogi su znanstvenici u 20. stoljeću zagovarali drugačiji pristup u likovnom obrazovanju, u kojemu se zalaže za slobodnu ekspresiju djeteta i ističe se važnost osiguravanja uvjeta koji potiču djetetovo nesmetano likovno stvaralaštvo. Likovna terapeutkinja Cathy Malchiodi u svojoj knjizi opisala je osnovne postavke kreativne terapije, prema kojima se osobine pojedinca odražavaju u njihovim radovima te se stvaralačkim procesom može pomoći pojedincu u izražavanju emocija, problema i rješavanju sukoba (Balić-Šimrak, 2010). Također, stručnjaci posljednjih godina uočavaju vrlo senzibilan napredak u dječjim figurativnim prikazima, ali isto tako uočavaju velik utjecaj odraslih na dječje stvaralaštvo.

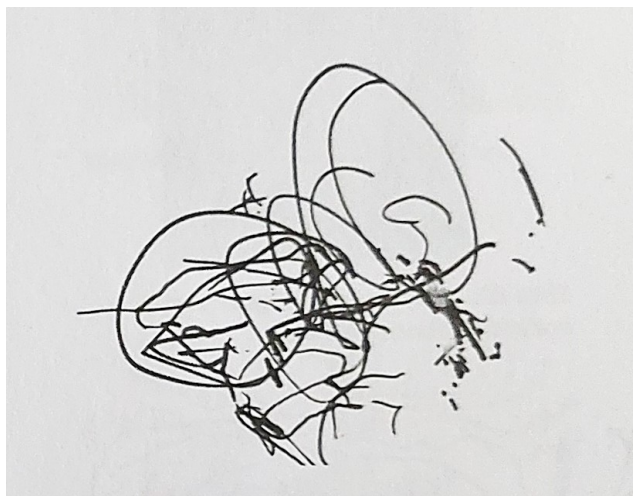
Budući da je likovni razvoj djeteta uvjetovan stupnjem razvijenosti motorike, svijesti i emocije, likovno izražavanje ne može se javiti prije nego što se steknu potrebni uvjeti za njegovo izražavanje (Karlavaris, 1991). Djetetov likovni razvoj započinje povlačenjem prvih

šara koje se javljaju otprilike s djetetovih godinu i pol dana. Prema Hercegu i suradnicima (2010), postoje četiri faze likovnog razvoja djeteta, a to su:

1. faza šaranja
2. faza sheme
3. faza razvijene sheme
4. faza oblika i pojava.

4.1. Faza šaranja

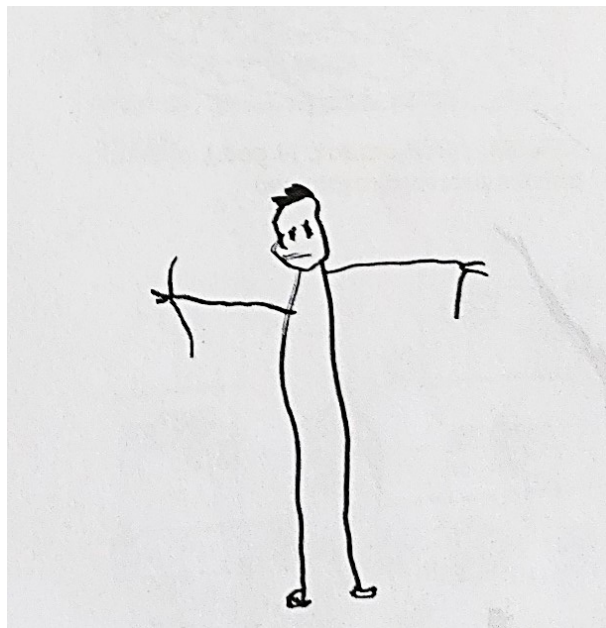
Faza šaranja traje od godinu dana i 5 mjeseci do 3. godine i 5 mjeseci. U toj fazi šare se mijenjaju od jednostavnih crta do manjih kružnih crta. Motorika utječe na promjene u vrsti šaranja, koje je u početku pravolinijsko, a kasnije kružno te potom sve preciznije s uključivanjem različitih varijanti šara, kao što su sklop pravolinijskih poteza, skakutanje po podlozi, udarno šaranja te raznovrsni oblici, od križa do klupka i relativno dobrog rasporeda linija (Herceg i sur., 2010). Pojava krugova u dječjem šaranju predstavlja početne napore da se konkretizira neki prikaz, primjerice, kuća, čovjek, auto itd. Još jedna od karakteristika dječjih šara jest i nepostojanje težišta, pa se tako šare mogu promatrati s bilo koje strane papira. Također, u ovoj fazi djeci treba omogućiti meki i intenzivan grafički materijal kao što su olovke, pastele i krede te što više različitih formata i vrsta papira po kojemu mogu šarati. Važno je da svako dijete šara od najranijeg djetinjstva jer tako pokrene misao, zadrži je u kontinuiranoj aktivnosti i na taj je način razvija (Bodulić, 1982).

Slika 3. Faza šaranja (Herceg, L., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi. Zagreb: Alfa, str. 53)

4.2. Faza sheme

Faza sheme traje od 3. godine i 6 mjeseci do 5. godine te u toj fazi djeca prikazuju prepoznatljive figure i objekte s najjednostavnijim elementima (Herceg i sur., 2010). Iako je prikaz relativno oskudan, što je posljedica dječjih predodžbi o figurama i objektima, u ovoj fazi prepoznajemo dječju namjeru da nešto prikaže. „Početak ove faze označava prepoznatljiv crtež čovjeka“ (Karlavaris, 1988, str. 45). Djetetu je ono što prikazuje važno, stoga u prikazu čovjeka dijete obavezno prikazuje lice, a ruke i noge često su bez oblika tijela. Prikaz čovjekova lica u ovoj fazi obavezno ima oči i usta, a kasnije se prikazuju nos, uši i kosa. Osim što je prikaz ruku i nogu često bez oblika tijela te oni nemaju dovoljnu debljinu, tijelo se najčešće prikazuje kao trokut, krug, pravokutnik i elipsa. Također, zbog emocionalnog pristupa prema osobi koju crta ili zbog nemogućnosti brojenja, dijete u ovoj fazi može prikazati ruke s većim brojem dugačkih prstiju. „U ovoj fazi može se uočiti takozvani princip glavnog pravca kojim se ljudska figura prikazuje u vertikali, a životinja u horizontali“ (Herceg i sur., 2010, str. 53). Osim čovjeka, djeca u ovoj fazi crtaju i druge objekte, poput kuće, cvijeta, stabla itd.

Slika 4. Faza sheme (Herceg, L., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi. Zagreb: Alfa, str. 53)

4.3. Faza razvijene sheme

Faza razvijene sheme javlja se od 5. godine i traje do 8. godine. U ovoj fazi crtež čovjeka upotpunjuje se novim detaljima kao što su, primjerice, kosa, uši, obrve, vrat, odjeća, obuća,

debljina nogu i ruku, nakit i drugo. U tom prikazu čovjeka djeca rado ističu neke simbole kojima pokazuju simpatije prema prikazanoj osobi (Herceg i sur., 2010). Također, djeca proširuju broj tema koje crtaju, pa tako mogu crtati igranje s loptom, ležanje u krevetu i slično. Pokret se u početku prikazuje profilom glave, pokretom ruku i nogu, savijanjem udova u laktu i koljenu pa sve do pokreta samog tijela (Herceg i sur., 2010). Prikaz prostora u ovoj fazi odvija se od vodoravne crte na dnu crteža koja označava zemlju pa sve do trake neba na vrhu crteža. U daljnjem razvoju umnožavaju se vodoravne crte kojima se označavaju objekti u drugom planu. Također se u prikazu objekta javlja prevaljivanje, u kojemu se podiže razina zemlje.

Slika 5. Faza razvijene sheme (Herceg, L., Rončević, A., Karlavariš, B. (2010). Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi. Zagreb: Alfa, str. 54)

4.4. Faza oblika i pojava

Faza oblika i pojava traje od 8. do 10. godine života. U toj fazi povećava se realnost prikaza figura i objekata, a prikazuju se i profil, pokret i osnovni prostorni odnosi (Herceg i sur., 2010). U toj fazi djetetovo preciznije promatranje okoline rezultira bogatijim prikazom figura i objekata. Javljaju se elementi prikaza pokreta figura, što počinje prikazom profila i prostora. „Prikaz prostora u ovoj je fazi tzv. opisni prostor“ (Herceg i sur., 2010, str. 55). Također, uporaba umjetničkog materijala dosljednija je i predstavlja viši stupanj njegove primjene.

Slika 6. Faza oblika i pojava (Herceg, L., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi. Zagreb: Alfa, str. 55)

5. KREATIVNOST

Pojam kreativnosti u svakodnevnom govoru upotrebljava se u dvama različitim značenjima: kreativnost kao stvaralaštvo, stvaranje novih i originalnih umjetničkih, znanstvenih i tehničkih tvorevina, i kreativnost kao osobina ili skup osobina koje će omogućiti stvaralaštvo (Čudina-Obradović, 1991). Za Nietzschea kreativnost nije privilegija nekih pojedinaca, već je kreativnost osobina svakog čovjeka koja, kao i svaka ljudska mogućnost, može biti uništena (Kroflin i sur., 1987). Kreativnost obuhvaća obilježja osobnosti, emotivnosti, intelekta i motivacije. Karlavaris (1988; prema Grgurić i Jakubin, 1996) definira kreativnost kao sposobnost povezivanja dosad nepovezanih informacija i stvaranja novih rješenja te je to proces koji se odlikuje otvorenosću, maštom, originalnošću, željom za promjenom i kritičnošću. Kreativnost je jedan od pokretača civilizacije te su ljudi zahvaljujući njoj razvili znanost, medicinu, tehnologiju i umjetnost (Balić-Šimrak, 2010). Mnogi drugi autori daju svoje definicije i shvaćanja pojma kreativnosti, no ipak se taj pojam ne može jasno definirati i ne postoji jedinstvena definicija koju bi svi prihvatili. U svim definicijama kreativnosti je zajedničko to što kreativni pojedinac doživljava pojave i stvari na nov i neuobičajen način te stvara nove i drugačije ideje. Neki smatraju da je pojedinac kreativan samo ako proizvodi, a ne ako uočava, dok drugi smatraju da je sposobnost uočavanja neobičnog (npr. kod humora) barem znak kreativnosti, pa i takve pojedince smatraju kreativnima (Čudina-Obradović, 1991).

Psiholog Joy Paul Guilford opisao je dvije vrste mišljenja: konvergentno i divergentno mišljenje. Konvergentno mišljenje jest mišljenje koje se kreće u određenim i ograničenim okvirima, usmjereno je na rješavanje problema i najčešće vodi do jednoga točnog rješenja. Primjerice, takvo se mišljenje primjenjuje u testovima inteligencije u kojima je samo jedan odgovor točan. S druge strane, divergentno mišljenje nije ograničeno određenim okvirima, predstavlja tijek misli kojima se stvaraju raznovrsna moguća rješenja te tim mišljenjem dolazi do pojmova *originalnost* i *mašta*. Guilford je utvrdio šest čimbenika divergentnog mišljenja, a to su: fleksibilnost, fluentnost, originalnost, elaborativnost, osjetljivost na probleme i redefinicija (Huzjak, 2006). Za kreativnost je potrebno divergentno i konvergentno mišljenje kako bi se moglo izabrati najbolje rješenje među brojnim alternativama. Znanstvenici su prije kreativnost povezivali s inteligencijom te su ta dva pojma smatrali jednim konstruktom, ali su novija istraživanja opovrgnula ta razmatranja i potvrdila kako postoje jasne razlike između kreativnosti i inteligencije. Pomoću testova inteligencije moglo bi se isključiti oko 70 % djece koja pokazuju najveću kreativnost (Torrance, 1962; prema Kroflin i sur., 1987).

Vrlo je važno da odgojitelji promišljaju o svojim postupcima u radu s djecom kako ne bi ugušili njihovu kreativnost. Odgojitelj bi trebao poštovati djetetove originalne ideje, pokazati mu da one imaju vrijednost, poticati da dijete postavlja pitanja i da samo pronađe odgovor. Također bi trebao pružiti djetetu slobodu u radu bez kritiziranja i nametanja. „Dijete je kreativno samo onda kada je slobodno da bude ono što jest, slobodno da vidi kako ono vidi i misli kako ono misli“ (Kroflin i sur., 1987, str. 158). Svako miješanje u dječje stvaralaštvo negativno pridonosi dječjim sposobnostima i mogućnostima.

Čudina-Obradović (1991) tvrdi kako kreativnost kod djece ima svoj karakteristični razvojni tijek ako joj se dopusti da se slobodno razvija. Dijete s godinu dana starosti pokazuje urođenu znatiželju koja ga tjera da opaža i istražuje svoju okolinu te je to karakteristika koju imaju sva djeca koja imaju normalan razvoj. Nakon druge godine dijete počinje primjenjivati simboličke zamjene za pojave i stvari u okolini, uočava sličnosti između nekih pojmova te kroz igru stvara neobične kombinacije riječi ili pokreta. Ta spremnost za primjećivanje analogija i za rekombinaciju elemenata u nove cjeline doprinosi stvaranju jednoga ranog oblika originalnosti koji nije potpuno svjestan, ali nije ni slučajna (Gardner, 1983; prema Čudina-Obradović, 1991). Do 10. godine života ili nakon polaska u školu kod većine djece dolazi do smanjenja sposobnosti stvaranja originalnih ideja, tj. do „pada kreativnosti“ (Čudina-Obradović, 1991).

Postoji nekoliko razloga zbog kojih dolazi do pada kreativnosti. Prvi je razlog što dolazi do prirodnog nestanka znatiželje i potrebe za istraživanjem kada okolina djetetu postane previše složena da bi je razumjelo. Polaskom u školu dijete prihvaća zakonitosti koje mu pomažu da razumije okolinu te stoga više nema potrebu za vlastitim istraživanjem. Drugi je razlog što školsko učenje zamjenjuje spontano dječje istraživanje; ono djetetu daje logičke i verbalne instrumente mišljenja, čime dijete napušta dječje stilove učenja i mišljenja (Čudina-Obradović, 1991). Zbog toga započinje dominacija lijeve strane mozga te se time smanjuje sposobnost cjelovitog pristupa problemu. Treći razlog povezan je s prijašnjim, gdje su metode u nastavi više usmjerene na logiku, preciznost i točnost te na ocjenjivanje odgovora, pri čemu se ne razvija otvorenost za više mogućnosti. U adolescenciji se kod nekih pojedinaca može pojaviti potreba da budu drugačiji i originalni i to je izvjesno ponovno buđenje kreativnosti, ali je ona kratkotrajna te se ubrzo gubi ili se utapa u novi konformizam, tj. poistovjećivanje s vršnjacima (Čudina-Obradović, 1991). Zbog toga je u odrasloj dobi kod većine ljudi kreativnost zauvijek izgubljena.

5.1. Ometanje kreativnosti

Zbog nerazumijevanja i nepoznavanja sposobnosti u razvoju djeteta i zbog želje da se dijete nauči kako nešto treba napraviti, nacrtati i slično dolazi do ometanja djetetove kreativnosti, tj. stvaralaštva. Ometanjem kreativnosti kod razvoja djetetove likovnosti postiže se da dijete gubi interes za likovni rad, odustaje od svojih ideja i počinje oponašati zadane šablone. Prema Belamarić (1986), načini ometanja kreativnosti mogu se podijeliti u dvije skupine, a to su: oblici izravnog miješanja i interveniranja u likovne radove djece i neki odgojni postupci i stavovi.

Najdrastičniji primjer negativnog uplitanja u razvoj dječjih likovnih sposobnosti koji pripada prvoj skupini jest crtanje djeci (Belamarić, 1986). Zbog autoriteta odrasle osobe djeca pokušavaju oponašati oblike koje im je nacrtala odrasla osoba iako ih ne razumiju u potpunosti. Tim postupkom djecu se navikava na pasivnost te se prekidaju prirodni načini opažanja, razumijevanja i stvaranja kod djece. Također, još jedan primjer koji djeluje jednako negativno na dječje stvaralaštvo kao i crtanje predložaka jest ispravljanje dječjih oblika usmenim uputama ili izravnim popravljnjem. Svako podučavanje djece kako da nešto nacrtaju, naslikaju ili naprave narušava vlastita viđenja djece, u njima stvara nepovjerenje u vlastite oblike te u njima budi osjećaj nemoći i nesigurnosti (Belamarić, 1986). Sljedeći negativan primjer jesu slikovnice za bojenje u kojima su nacrtani oblici koji su uglavnom pojednostavljenog šablonskog oblika ili su to neki složeniji oblici. Prvu vrstu oblika djeca ispunjavaju automatski, lako ih zapamte te im se uvijek vraćaju kada trebaju neki sličan oblik. Ispunjavanjem druge vrste oblika djeca postaju svjesna njihove složenosti koja njima nije dostupna, zbog čega se dijete uvjeri da nije sposobno za likovno stvaralaštvo. Također, bojenje tih slikovnica djeci daje lažni dojam da sami nešto pridonose inače njima nedostižnim oblicima (Belamarić, 1986). Izlaganjem dječjih radova također se može ometati kreativnost kod djece. Često izlaganje dječjih radova u okolini djeteta dovodi do toga da ih dijete mora percipirati te mu se kasnije nameću kada želi nešto izraziti. Također, u većim skupinama djece vrlo je često da se zbog nerazumijevanja dječjeg likovnog jezika počinju širiti shematski oblici među djecom, koja ih preuzimaju jedna od drugih. Belamarić (1986) tvrdi da se time dovodi do masovne pojave neinventivnih i praznih oblika u likovnim radovima djece odnosno do nestajanja jednoga dijela njihovih sposobnosti i duha.

Vrednovanje i procjenjivanje likovnih radova djece spada u drugu skupinu ometanja dječje kreativnosti. Svako vrednovanje i uspoređivanje radova djece pred njima samima prije ili kasnije blokirat će djetetov osjećaj slobode i spontanost u stvaranju. Dijete će imati motivaciju za rad ako se njegov rad pozitivno ocijeni. Ipak, ako sljedeći djetetov rad ne dobije istu ili bolju

ocjenu i to se ponovi nekoliko puta zaredom, djetetovo zadovoljstvo naglo će pasti i ono će početi odustajati od svoga stvaralaštva. To se lako može uočiti u skupini djece gdje je uvijek netko pozitivno, a netko drugi negativno ocijenjen te se djeca dijele na onu s više ili manje talenta. Ipak, kao što svako dijete bez poteškoća u razvoju može naučiti čitati i pisati, još mnogo lakše i prirodnije dijete može govoriti likovnim jezikom koji ne mora učiti i koji izvire iz njega samog (Belamarić, 1986). Također, osim ocjenjivanja, svako komentiranje, prigovaranje i pokazivanje nezadovoljstva dječjim radom dovodi do toga da dijete postaje nesigurno i gubi interes za likovni rad. S druge strane, pre naglašavanje vrijednosti, tj. pretjerana pohvala dječjih radova može negativno djelovati tako što djeci, umjesto da uživaju u likovnom stvaranju, cilj postaje pohvala odraslih. Isto tako, inzistiranje na urednosti i preciznosti likovnog rada dovodi do toga da se dijete počne bojati da ne zaprlja papir. Taj strah koči dijete i izaziva njegovu nespretnost, pa zbog toga ono sve zaprlja i prolje (Belamarić, 1986). Zbog toga treba jednako vrednovati precizno crtanje kao i neodređenost oblika, sve dok je to svojstveno djetetu i sastavni je dio njegova likovnog izraza. Stoga se može zaključiti kako je važno poznavati i razumjeti likovni jezik djeteta kako bismo mogli ukloniti sve načine kojima možemo ometati dječje stvaralaštvo.

5.2. Poticanje kreativnosti

Kada dijete ima slobodu da bude ono što jest i kada ima pravo individualno se izražavati, tada će ono moći kreativno se izraziti i stvarati. Kada dijete pokaže interes za neku stvar ili pojavu u okolini, ono će na svoj jedinstven način pažljivo promatrati tu stvar ili pojavu i otkriti njezino značenje i smisao. Belamarić (1986) tvrdi ta takvu usmjerenost pažnje djeteta možemo nazvati stvaralačkom percepcijom te kada se ona dogodi, dijete onda može likovno izraziti što je opazilo i otkrilo. Vrlo je važno da dijete ima mogućnost likovno se izražavati jer na taj način sadržaji i saznanja koje je dijete percipiralo dobivaju dublje razumijevanje. Djetetu je potrebno da konkretizira sadržaje putem nekog oblika izražavanja. Likovno izraženi i ostvareni sadržaji osnažuju opažanja, predočavanja i shvaćanja djeteta, što rezultira snažnijim i bogatijim stvaranjem, pa se tako uspostavlja prirodni proces rasta i razvoja djetetove svijesti i djetetovih sposobnosti (Belamarić, 1986). Postoji nekoliko načina kojima možemo poticati dječju kreativnost i izražavanje. Prvi i najjednostavniji način poticanja jest usmjerenje dječjih opažanja na neku stvar ili pojavu, poput, primjerice drveća, auta, kuće itd. Belamarić (1986) tvrdi kako djecu najviše zainteresira život, funkcija i svojstva oblika, a zatim pokazuju

zanimanje za dijelove oblika, veličine, vizualna obilježja, materijal, boju i detalje. Najbolji način da izbjegnemo nametanje svojih mišljenja o pojedinim oblicima jest da djetetu postavljamo pitanje što vidi. Nakon toga djetetu postavljamo daljnja pitanja, poput, primjerice kako drveće raste ili zašto ptice lete. Također, djetetu možemo postaviti pitanja o svojstvima oblika i pojava, poput, primjerice dijelova oblika, boja oblika itd. Dječje odgovore trebamo prihvatiti onakvima kakvi jesu jer će automatski i besmisleni odgovori s vremenom nestati, a tako nećemo povrijediti dijete ako nam se njegov odgovor čini besmislen, a kasnije se ispostavi da ima smisla. Prema Belamarić (1986), promatranje oblika i pojava i njihovo izražavanje likovnim radom dva su odvojena procesa. Promatranjem dijete pamti oblike koje kasnije likovno izražava. Primjerice, kada dijete crta nešto što se nalazi ispred njega, ono ne crta ono što konkretno vidi, već crta ono što izdvaja i pamti o određenom obliku.

Drugi način za poticanje likovnog izražavanja jest aktiviranje sjećanja o nečemu što su djeca vidjela i doživjela prije kraćeg ili duljeg vremena. Primjerice, ako su djeca bila na izletu, možemo smisleno postavljenim pitanjima obnoviti njihova sjećanja kako bi se u djeci stvorila slika pomoću koje se mogu likovno izraziti. Dok djeca u likovne radove koji nastaju nakon usmjerenog promatranja unose više pojedinačnih podataka, u likovne radove koji su nastali prema sjećanju djeca češće unose značenja i odnose među oblicima te širinu i cjelovitost događanja (Belamarić, 1986). Još jedan način poticanja kreativnosti jest maštanje. Maštanje se u likovnom izražavanju djece javlja kao stvaranje novih slika na temelju poznatih događaja. Primjer toga bilo bi ilustriranje različitih pjesama, priča, događaja iz prošlosti i budućnosti ili nekih zamišljenih događaja. Sama originalnost i bogatstvo djetetove mašte uvjetovani su spontanim i slobodnim vođenjem u likovnom izražavanju. Druga, viša razina stvaranja slika ili imaginacija jest sposobnost da različite predodžbe iz nevidljive stvarnosti preoblikuju u likovni izraz (Belamarić, 1986). Takvu sposobnost možemo poticati jedino ako se djeca neometano i slobodno likovno izražavaju. Dijete će za svaki pojam, pojavu i riječi za koje ne zna stvarna značenja pronaći likovno tumačenje. Sljedeći način kojim možemo poticati dječju kreativnost jest igra s likovnim materijalima i sredstvima. Prema Belamarić (1986), igra s likovnim materijalima ima tri namjene, a to su: osjećaj slobode koji igra donosi djeci, poticanje na upoznavanje svojstava i mogućnosti pojedinog likovnog materijala te izražavanje sadržaja kojim se dijete svjesno ili podsvjesno bavi. Dijete u tim igrama slobodno odabire što želi iskazati i na koji način. Djeca će u početku nesvjesno ponavljati neke uobičajene sadržaje, pa je stoga važno poticati ih na istraživanje novih sadržaja bez ikakva nametanja naših ideja. Također, još jedan način kojim možemo poticati kreativnost jest nenametljivo potvrđivanje

vrijednosti dječjega likovnog rada. Potvrđivanjem uspješnosti rada djeteta dobiva potvrdu da je na dobrom putu i da je sposobno stvarati te na taj način može iskazati svoje ideje i svoj puni potencijal.

6. ISTRAŽIVANJE O STEREOTIPIMA U DJEČJEM LIKOVNOM IZRAZU

Budući da su stereotipi prisutni u dječjem likovnom izražavanju, za potrebe pisanja ovoga rada u dječjem vrtiću provedeno je istraživanje u kojemu je sudjelovala skupina djece predškolske dobi. Djeca su na zadanu temu crtala radove u kojima su se kasnije analizirali stereotipi u njihovu likovnom izrazu.

6.1. Cilj i metodologija istraživanja

Cilj istraživanja jest otkriti način kojim se može utjecati na smanjenje pojavljivanja stereotipa u dječjem likovnom izražavanju i način kojim se može potaknuti dječju kreativnost u likovnim radovima. Istraživanje je provedeno u dječjem vrtiću koji se nalazi u urbanoj sredini u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. U istraživanju su sudjelovala djeca starije odgojne skupine (6 – 7 godina starosti), a ukupan broj sudionika bio je 26. Istraživanje je trajalo tri dana, tijekom kojih su djeca svaki put imala zadatak nacrtati cvijet. Prva hipoteza glasi da će prvi dan nakon čitanja slikovnice sva djeca na stereotipan način nacrtati cvijet. Druga hipoteza glasi da će drugi dan nakon postupka analize fotografija biti vidljivo manje stereotipnog crtanja u dječjim radovima. Treća hipoteza glasi da će treći dan nakon postavljenog zadatka crtanja izmišljenog cvijeta djeca svoje cvjetove uglavnom nacrtati u stereotipnom obliku uz manje preinake.

Prvog dana istraživanja djeci se za motivaciju pročitala slikovnica „Kako je cvijet upoznao svijet“ autorice Josipe Franjić Radulović. Nakon čitanja s djecom se razgovaralo o pročitanoj tekstu. S djecom se razgovaralo o radnji slikovnice, o tome koga je sve cvijet upoznao. Djeci se slikovnica svidjela, a odgojiteljica skupine rekla je kako je slikovnica djeci otprije poznata. Nakon razgovora o slikovnici djeca su dobila zadatak da flomasterima nacrtaju cvijet. Djeca su vrlo rado izvršila zadatak i potrudila se nacrtati svoje crteže.

Slika 7. Crtanje cvijeta poslije čitanja slikovnice

Drugog dana istraživanja s djecom se radila analiza fotografija različitih vrsta cvjetova. Analizirale su se fotografije proljetnica, i to su bile visibabe, šafrani, ljubičice, kockavice, zvončići, jaglaci i narcise. S djecom se razgovaralo o nazivima pojedinih proljetnica, kojih su oblika i boja, koje su njihove specifičnosti te koje su sličnosti i razlike među proljetnicama. Djeca su znala nazive svih proljetnica, a većinu njih vidjela su uživo u prirodi. Djeci se donijelo i živo cvijeće tratinčica i maslačaka, gdje se potom razgovaralo o dijelovima tijela biljke. Djeca su mogla ponjušiti i opipati cvijeće, sve kako bi njihovi crteži bili bogatiji. Nakon toga djeca su opet dobila zadatak da flomasterima nacrtaju cvijet.

Slika 8. Crtanje cvijeta poslije analize fotografija

Trećeg dana istraživanja za motivaciju se s djecom provela igra s pjevanjem „Leti pčela malena“. Djeca su čučala u krugu i glumila cvijeće, dok je jedno dijete hodalo oko njih izvan kruga i glumilo pčelicu. Nakon što bi otpjevali pjesmicu, dijete je odabralo drugo dijete koje će biti pčelica. Nakon igre s pjevanjem s djecom smo se prisjetili proljetnica o kojima smo razgovarali prošli put te su nakon toga dobila zadatak da nacrtaju flomasterima cvijet koji ne postoji, tj. neki svoj izmišljeni cvijet. Djeci je taj zadatak bio neobičan jer su morala izmisliti svoj cvijet te su na početku prvo promišljala o tome kako da nacrtaju cvijet pa tek onda počela crtati.

Slika 9. Crtanje izmišljenog cvijeta

6.2. Rezultati istraživanja

Crteži cvijeta koji su djeca nacrtala poslije čitanja slikovnice gotovo su svi bili stereotipnog oblika. Crtež cvijeta imao je svoju klasičnu ravnu, okomitu i zelenu crtu koja je predstavljala stabljiku sa zelenim listovima sa strane. Krug na vrhu predstavljao je tučak, koji je bio žute boje s prepoznatljivim oblikom latica oko njega. Jedanaestero djece latice cvijeta obojalo je u plavu i ljubičastu boju, što je bio rezultat toga što je cvijet u slikovnici imao plave latice. Petero djece obojalo je latice u ružičastu, crvenu ili žutu boju, a sedmero djece obojalo je latice različitim bojama. Također, budući da je cvijet u slikovnici imao nacrtane oči, nos i usta, to je rezultiralo time da je devetero djece u svojim crtežima nacrtalo oči, nos i usta na cvjetovima. Djeca su imala slobodu nacrtati još nešto osim cvijeta, pa su tako nacrtala i travu, drvo, sunce, oblake,

srca, leptira i sebe. Svi ti pojmovi na dječjim crtežima bili su nacrtani u svom prepoznatljivom stereotipnom obliku (primjerice, sunce nacrtano u gornjem kutu papira i slično).

Slika 10. Crteži cvijeta dvojice dječaka

Slika 11. Crteži cvijeta dviju djevojčica

Slika 12. Crteži cvijeta dviju djevojčica

Crteži koji su se isticali jest crtež jednog dječaka koji je nacrtao visibabu, drvo i kišu kako pada. Isto tako, jedna djevojčica uz ljubičasti cvijet nacrtala je i visibabu, a druga djevojčica na tučku i laticama svoga cvijeta dodala je nekoliko linija. Zanimljivo je što je jedan dječak svoj cvijet nacrtao u tegli. Također je zanimljivo i što su dvije djevojčice nacrtale stereotipne oblike cvijeta i ostalih pojmova, ali su zato obje nacrtale drvo i na njemu pticu na grani, koje nisu bile u stereotipnom obliku kako djeca inače prikazuju pticu.

Slika 13. Crteži visibaba dječaka i djevojčice

Slika 14. Crteži ljubičastog cvijeta i cvijeta u tegli

Slika 15. Crteži ptice na grani

Nakon analize fotografija različitih vrsta cvijeća djeca su vidljivo manje primjenjivala stereotipne oblike u svome izražavanju. Osmero djece i dalje je u svome crtežu primjenjivalo stereotipne oblike cvijeta i nisu u svome izrazu promijenila oblik.

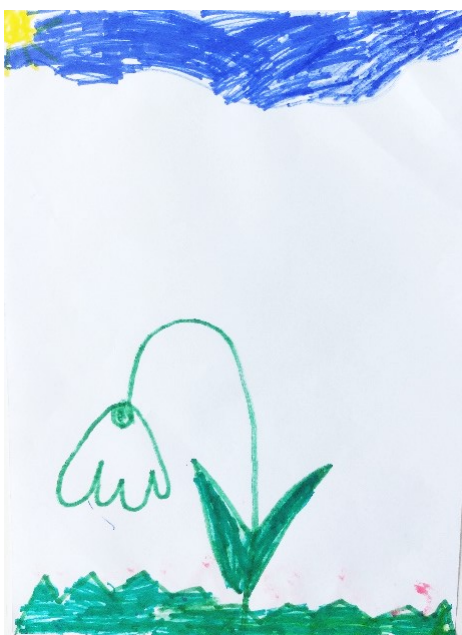

Slika 16. Stereotipni crteži dviju djevojčica nakon analize fotografija

Četnaestero djece u svom crtežu cvijeta smanjilo je stereotipne oblike i prikazalo je različite vrste proljetnica. Proljetnice su prikazali u oblicima i bojama koji su sličili onima u stvarnosti, što je bio rezultat toga što su djeca analizirala fotografije različitih proljetnica. Djeca su jako dobro primijetila pojedine detalje proljetnica koje su kasnije prikazivali u svojim crtežima. Proljetnice koje su najčešće crtali bile su visibabe, ljubičice, jaglaci i kockavice. Budući da su djeca imala i živo cvijeće tratinčica i maslačaka, njihovi prikazi tih cvjetova bili su još bogatiji. Djeca su u prikazima tratinčica krajeve latica obojala ružičastom bojom jer su mogla vidjeti kako tratinčica ima ružičaste krajeve na donjoj strani latica. Takvo nešto ne bi se moglo dobiti u crtežima da su djeca samo gledala fotografije tratinčica. Također je zanimljivo i to što je dvoje djece u svojim prikazima nacrtalo i korijen cvijeta. To je rezultat toga što su se s djecom na primjeru živog cvijeta (tratinčice i maslačka) analizirali svi dijelovi cvijeta.

Slika 17. Crteži dviju djevojčica (tratinčica, visibaba, ljubičica, šafran, maslačak i jaglac)

Slika 18. Crteži dviju djevojčica (visibaba, ljubičica, jaglac i tratinčica)

Slika 19. Crtež dječaka i djevojčice (ljubičice, visibaba, maslačak, kockavica i narcise)

Slika 20. Crtež djevojčice i dječaka (jaglac, visibaba i narcisa s korijenom)

Slika 21. Crtež dječaka (kockavica)

Djeca su u crtežima u kojima su nacrtala svoj izmišljeni cvijet pokazala da mogu biti kreativna i razmišljati izvan okvira. Šesnaestero djece u svojim se prikazima cvijeta koristilo raznim oblicima i bojama te su se odmakli od stereotipnog oblika cvijeta. Djeca su tako u svojim crtežima koristila oblike poput trokuta, kvadrata i pravokutnika, neki cvjetovi bili su u obliku srca, zvijezde ili čovjeka, a detalje su naglašavali dodatnim linijama. Dječji izmišljeni cvjetovi bili su obojeni različitim bojama, što je odmak u crtežima koje su radili prvoga dana. Također, djeca su svojim cvjetovima dodavala zanimljive detalje, poput, primjerice, bombona na laticama ili cvijet koji izbacuje balone od sapunice. Svi su ti crteži bili mnogo bogatiji nego crteži u kojima su djeca prikazivala stereotipan oblik cvijeta.

Slika 22. Crteži izmišljenog cvijeta dviju djevojčica

Slika 23. Crteži izmišljenog cvijeta dviju djevojčica

Slika 24. Crteži izmišljenog cvijeta djevojčice i dječaka

Slika 25. Crteži izmišljenog cvijeta dvojice dječaka

Slika 26. Crtež izmišljenog cvijeta dječaka

Slika 27. Crteži izmišljenog cvijeta dviju djevojčica (bomboni i baloni od sapunice)

Ostalih desetero djece u svojim je crtežima izmišljenog cvijeta uglavnom zadržalo standardni stereotipni oblik cvijeta. Svom cvijetu nisu dodavali neke druge neobične oblike kao u prethodnim crtežima, već su ga samo obojali u više različitih boja.

Slika 28. Crteži izmišljenog cvijeta dječaka i djevojčice

6.3. Rasprava

Dobivenim rezultatima istraživanja potvrđuje se prva hipoteza, da su djeca nakon čitanja slikovnice stereotipno prikazala cvijet u svome crtežu. Nakon što je djeci postavljen zadatak da nacrtaju cvijet, većina djece odmah je automatski počela crtati, bez mnogo promišljanja kako da izgleda njihov crtež. Slikovnica koja se pročitala djeci prije crtanja jako je utjecala na njihov prikaz cvijeta. Cvijet u slikovnici imao je latice plave boje i nacrtane oči, usta i nos te je zbog toga većina djeca u svojim crtežima cvijetu nacrtala oči, usta i nos i obojalo latice plavom ili ljubičastom bojom. Također, djeca su osim cvijeta u svojim crtežima nacrtala i druge pojmove, poput trave, drveća, sunca i oblaka, a često su crtala oblike srca ili bi prikazala sebe. Svi su ti pojmovi bili stereotipno prikazani te je većina dječjih radova bila jako slična. Odgojiteljica skupine rekla je da osim što većina djece koristi stereotipe u svome izrazu, još jedan razlog zašto su njihovi radovi slični jest to što djeca tijekom crtanja gledaju radove jedni od drugih i tako se međusobno kopiraju. Djeca to najčešće rade kada nemaju ideju kako nešto prikazati te im je najlakše kopirati od nekoga drugoga. Također, ako su djeca stalno izložena drugim dječjim radovima u svojoj okolini, djeca ih moraju percipirati, što kasnije utječe na njihov likovni izraz. Ipak, prva hipoteza nije u potpunosti potvrđena, tj. nisu sva djeca stereotipno prikazala cvijet. Jedan dječak i djevojčica u svojim su crtežima nacrtala visibabu, jedan dječak svoj je cvijet nacrtao u tegli, a crteži dviju djevojčica istaknuli su se po tome što su nacrtale pticu na grani. Odgojiteljica skupine rekla je kako su nedavno imali aktivnosti na temu ptice te da bi to bio razlog zašto su djevojčice nacrtale pticu. Na temelju rezultata može se zaključiti kako se ne izražavaju sva djeca jednako te da mogu razmišljati izvan okvira i iskazati svoju kreativnost.

Dobivenim rezultatima drugog dana istraživanja potvrđuje se druga hipoteza, da su se djeca vidljivo manje koristila stereotipnim oblicima u prikazima cvijeta nakon postupka analize fotografija različitih vrsta proljetnica i doživljaja živog cvijeća (tratinčica i maslačak). Većina djece prikazala je različite vrste proljetnica koje su sličile njihovim prikazima u stvarnosti. Svako je dijete na svoj način nacrtalo pojedini cvijet te nije bilo međusobnog kopiranja. Djeca su pokazala koliko njihovi radovi mogu biti bogatiji i originalniji kada su detaljnom analizom fotografija i različitim podražajima mogla percipirati različite sadržaje. Također, djeca su pokazala da mogu uočiti različite detalje koje onda prikazuju u svom likovnom izrazu, poput, primjerice, bojenja krajeva latica tratinčice ružičastom bojom ili crtanja korijena cvijeta.

Dobivenim rezultatima trećeg dana istraživanja ne potvrđuje se treća hipoteza, da su djeca svoj izmišljeni cvijet uglavnom crtala u stereotipnom obliku uz manje preinake. Većina djece pokazala je da mogu razmišljati izvan okvira i biti vrlo kreativna u crtanju izmišljenog cvijeta.

Djeca nisu odmah automatski počela crtati cvijet, već su početku promišljala kako bi mogao izgledati njihov izmišljeni cvijet. Izmišljeni cvijet u dječjim crtežima bio je različitih oblika i boja te je bio bogat različitim linijama. Djeca su svojim izmišljenim cvjetovima dodavala različite zanimljive detalje, poput, primjerice, bombona, balona od sapunice, oblik cvijeta u obliku čovjeka i slično. Svaki cvijet bio je poseban na svoj način, što pokazuje da djeca u svojem likovnom izražavanju mogu iskazati svoju individualnost i kreativnost.

Stoga se može zaključiti koliko je važno da odgojitelji znaju i razumiju dječje likovno izražavanje te da znaju kako poticati dječje likovno stvaralaštvo. Vrlo je važno omogućiti djeci da svim svojim osjetilima dožive određene sadržaje, da ih se potiče na istraživanje okoline koja ih okružuje te da ih se odgovarajućim pitanjima potakne na razmišljanje. U slobodnom i poticajnom okruženju djeca će iskazati svoju kreativnost, načine na koje vide svijet oko sebe i tako se razvijati i rasti.

7. ZAKLJUČAK

Kako dijete ima urođenu znatiželju da istražuje sadržaje i pojave koje ga okružuju, isto tako ima urođenu sposobnost da likovno izrazi sve ono što istraživanjem otkrije i percipira. Likovnim stvaralaštvom dijete pokazuje sve ono što je doživjelo, istražilo i spoznalo te isto tako iskazuje svoje osjećaje i razmišljanja. Također, likovno stvaralaštvo odraz je djetetove mašte, kreativnosti i slobode da dijete bude ono što jest, da se prihvaća njegova osobnost. Stoga razvoj djetetovih sposobnosti likovnog izražavanja u velikoj mjeri ovisi o tome koliku slobodu dijete ima da se izražava te koliko se prihvaća njegova individualnost i mišljenje.

Odrasle osobe koje su u djetetovoj okolini (obitelj, odgojitelji, učitelji) uvelike mogu utjecati na razvoj likovnih sposobnosti djeteta te je važno da razumiju likovni razvoj djeteta i da ga svojim postupcima potiču. Kada odrasla osoba nameće neke svoje načine izražavanja, kada djetetu pokazuje kako nešto treba nacrtati, kada prigovara i uspoređuje dječje radove, time dovodi do toga da dijete ima nepovjerenje u svoje načine izražavanja. Kod djeteta se javlja osjećaj nesigurnosti, dijete počinje smatrati da nije sposobno stvarati, odustaje od svojih ideja te se počinje koristiti stereotipnim oblicima.

Stoga je važno naglašavati koliko su ti postupci nepovoljni za dijete i za njegov razvoj općenito te da u odgoju i obrazovanju osiguravanje slobodnog neometanog izražavanja i poticanje stvaralaštva treba postati imperativ. Istraživanje u ovom radu dokazalo je da može pozitivno utjecati na dječje izražavanje u kojemu djeca mogu napustiti stereotipne oblike, da djeca mogu obogatiti svoje likovne radove te da itekako mogu biti kreativna u svome izrazu. Da bi se to postiglo, djeci je potrebno omogućiti što više podražaja, tj. da određene sadržaje dožive svim osjetilima, da istražuju, razmišljaju, propituju, iskazuju svoje mišljenje te da imaju slobodu u svome stvaranju. Odgojitelji i svi oni koji sudjeluju u odgoju i obrazovanju trebaju djeci biti vjetar u leđa u njihovu likovnom stvaralaštvu, a nikako ne oni koji ga ometaju i sputavaju u njihovu stvaranju.

8. LITERATURA

- Balić-Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, broj 62, 3-8.
- Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Belamarić, J. (2009). Ružičasto i plavo: Rodno osviješten odgoj u vrtiću. *Dijete, vrtić, obitelj*, broj 58, 14-17.
- Bodulić, V. (1982). *Umjetnički dječji crtež*. Zagreb: Školska knjiga.
- Čudina-Obradović, M. (1991). *Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Grgurić, N., Jakubin, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa.
- Herceg, L., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa.
- Huzjak, M. (2006). DAROVITOST, TALENT I KREATIVNOST U ODGOJNOM PROCESU. *Odgovne znanosti*, 8 (1(11)), 289-300.
- Huzjak, M. (2008). *Učimo gledati 1-4*. Priručnik likovne kulture za nastavnike razredne nastave – nepotpuna verzija, Zagreb.
- Karlavaris, B. (1988). *Metodika likovnog odgoja 2*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Karlavaris, B. (1991). *Metodika likovnog odgoja 1*. Rijeka: Hofbauer p.o.
- Kolbas, I. (2013). *Vic o plavuši: stereotipi u kojima živimo*. Zagreb: Etnografski muzej.
- Kroflin, L., Nola, D., Posilović, A., Supek, R. (1987). *Dijete i kreativnost*. Zagreb: Globus.
- Lapaine, M. (1998). *Crtež u znanosti*. Zagreb: Geodetski fakultet.
- Maričić, J. (2009). Teorije i istraživanja predrasuda u dječjoj dobi. *Psihologijske teme*, 18 (1), 137-157.
- Peić, M. (1968). *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šipek, B. (2015). Kako komunicirati likovnim jezikom djece. *Dijete, vrtić, obitelj*, broj 79, 21-22.

IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mogega rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima, osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)